

Jan Mannoury

OVER HET TONEELSTUK *FJALLA-EYVINDUR* VAN JÓHANN SIGURJÓNSSON

Inleiding

De continentaal-Scandinavische landen, Denemarken, Noorwegen, Zweden en Finland, vormen binnen het raam van de westerse beschaving een weliswaar gedifferentieerde, maar duidelijk afgegrensde en samenhangende cultuurprovincie. Het zelfde geldt voor de beide veel kleinere eiland-Scandinavische naties, IJsland en de Färöer-eilanden. De verhouding van deze beiden, vooral IJsland, tot het continentale 'Norden' vertoont merkwaardige aspecten.¹

IJsland verheugt zich - letterlijk - in een zelf gekozen isolement, vooral, maar geenszins uitsluitend, in cultureel opzicht. Anderzijds beschouwen de IJslanders zich en worden zij ook in de overige landen beschouwd als de ware schatbewaarders van het historische erfgoed van alle, althans alle Germaanstalige, Scandinaviërs. Hun positie is in dit opzicht min of meer vergelijkbaar met die van Griekenland in het raam van de westerse cultuur in het algemeen.

Slechts zelden zijn er van IJslandse zijde pogingen gedaan om uit dit door de publieke opinie fanatiek verdedigde isolement naar buiten te treden. Het enige mij bekende voorbeeld op literair gebied van zulk een, in wat langer perspectief overigens mislukte, doorbraak is het onderwerp van dit opstel.

Omstreeks de eeuwwisseling trachtten enkele IJslandse auteurs, ondanks soms felle kritiek uit hun vaderland, door in het Deens te schrijven en te publiceren, een groter publiek te bereiken dan de toenmaals ± 80.000 IJslanders konden opleveren.

De belangrijkste figuur in deze groep was de toneelschrijver, tevens lyrisch dichter, Jóhann Sigurjónsson, die een niet te verwaarlozen succes bereikte vooral met zijn stuk *Fjalla-Eyvindur*, door hem zelf tevens in het Deens bewerkt onder de titel *Bjærg-Ejvind og hans hustru*. Hij kreeg daarvoor op IJsland wel degelijk de waardering, die daar pleegt ten deel te vallen aan de IJslander, die iets bereikt in de grote wereld.

---

¹De Färöer laat ik verder buiten beschouwing.

Het stuk is een aantal malen opgevoerd, voornamelijk in Denemarken en op IJsland en gepubliceerd in onderscheiden IJslandse en Deense versies, alsmede in enkele andere talen.² De IJslandse tekst bevat tevens een alternatief slot, dat overigens textueel niet precies aansluit noch bij de IJslandse, noch bij de Deense lezing. De tekst met dit alternatieve slot blijft in het volgende buiten beschouwing.

Hoewel de beschreven gebeurtenissen in de beide versies niet veel verschillen, is het karakter van het stuk door het weglaten van essentiële passages uit de IJslandse tekst in het Deens geheel veranderd. Ik geef eerst de feitelijke inhoud van de handeling weer en bespreek daarna de Deense en vervolgens de IJslandse versie. Ten slotte volgt een korte levensbeschrijving van de auteur.

Verloop van de handeling; personages

De hoofdpersonen zijn Halla en Kári. Deze laatste blijkt later in werkelijkheid Eyvindur te heten.³ Halla is weduwe en eigenares van een middelgrote hoeve. Kári is sedert ruim een jaar bedrijfsleider.

Halla is vroeger dienstbode geweest. Wie haar vader was, is onbekend. Er is sprake van dat zij de dochter was van een dominee of misschien van een zwerver. Blijkbaar is zij buiten huwelijk verwekt. Er wordt gemompeld over bloedschande. Zij heeft zwart haar, een zeldzame kleur op IJsland, al is de haarkleur van de IJslanders minder eenvormig blond dan die van de Denen.

Zij trouwde met de eigenaar van de hoeve. Op het huwelijk was niets aan te merken, al is het algemeen bekend, dat er van een hartelijke verhouding tussen de echtgenoten geen sprake was. Men meent dat zij in het algemeen niet op mannen is, ondanks haar klaarblijkelijke verliefdheid op Kári. Zij wordt geschetst als een weinig besliste persoonlijkheid; in verscheiden scènes gedraagt zij zich duidelijk inconsequent.

---

²Ik beschik over de Deense uitgave in de derde druk van 1917 en over de IJslandse in een druk van 1950. Wanneer in het volgende over de IJslandse, resp. de Deense versie wordt gesproken, worden deze beide teksten bedoeld.

³Fjalla-Eyvindur, mechanisch vertaald als Bjærg-Ejvind, is niet de normale naam van de hoofdpersoon, maar een epitheton. Dergelijke namen worden in het IJslands soms gebruikt ter aanduiding van beroemde figuren in de sfeer van het oude 'Noordse' leven.

Na de dood van haar man is Halla als weduwe eigenares van de hoeve geworden. Men kan zich haar voorstellen als ongeveer veertig jaar. Zij toont zich een geliefde werkgeefster.

Ook van Kári weet men blijkbaar het fijne niet. Men schrijft hem meer mogelijkheden toe dan bij een normale bedrijfsleider te verwachten zijn. Evenals trouwens Halla blijkt hij in het verloop van het stuk regelmatig voorspellende dromen te hebben.

Halla heeft hem tot bedrijfsleider aangesteld, blijkbaar zonder te weten waar hij vandaan komt. Deze snelle promotie heeft hem vijanden bezorgd.

Een derde hoofdpersoon is Arnes, een zwervende koopman, bij gelegenheid ook dief. Hij komt geregeld aan huis op Halla's boerderij.

In de IJslandse tekst blijkt Halla regelmatig als heelster voor door Arnes gestolen goederen op te treden. In de Deense versie wordt iets dergelijks wel min of meer gesuggereerd, maar niet uitdrukkelijk vermeld.

Arnes verklaart familie van de trollen te zijn. De bovennatuurlijke inslag in zijn figuur wordt overigens in de IJslandse versie aanmerkelijk sterker geaccentueerd dan in de Deense. In de IJslandse tekst geeft hij een ondubbelzinnig bevestigend antwoord op de vraag, of hij de taal der vogels verstaat, toegelicht met een verhaal over een door hem afgeluisterd vogelgesprek. De Deense lezing bevat deze passage niet. Hij geeft herhaaldelijk blijk van voorspellende begaafdheid.

IJslands boerenleven

Het stuk begint met een beeld van een typisch IJslandse *badstue* (badstofa), letterlijk 'badkamer', hetgeen van oudsher de naam was voor het hoofdvertrek van een IJslandse boerderij. Het is duidelijk dat, naast het eigenlijk dramatische aspect, het streven om de inderdaad merkwaardige kanten van het oude IJsland in het licht te stellen, voor de schrijver een belangrijke rol speelt. Exotische en folkloristische onderwerpen waren in de tijd, waarin het stuk verscheen, geliefd en in Denemarken was de 'IJslandse kwestie' actueel. De gunstige recensies, die het stuk in zijn tijd verkreeg, leggen dan ook veelal de nadruk op dit exotische element. Een gesprek brengt de toeschouwers op de hoogte van verschillende aspecten van het IJslandse boerenleven.

Een oude vrouw, Guðfinna, waarschuwt voor de vogelvrijen, die in de bergen huizen en van wie zowel natuurlijke als bovennatuurlijke gevaren te

duchten zijn. De vogelvrijen worden door de boeren gehaat en vervolgd, aan de andere kant echter ziet men hun vrije leven in een atmosfeer van avontuur en heldenmoed, tot op zekere hoogte ook van toverij. Romantisch bijgeloof, o.m. de *skoffin*, een IJslands fabeldier, komt aan de orde en oude volkswijsheden verluchten het gesprek. De moeilijkheden bij het houden van vrij rondlopende koeien en vooral schapen (landbouw wordt niet bedreven) worden belicht. We maken kennis met het IJslandse worstelen, *glíma*, en de bijzondere, half sportieve, half serieuze rol die het in het IJslandse leven speelt. Ik moet overigens erkennen, dat die rol mij niet geheel duidelijk is geworden. Ik heb de indruk, dat het een aan bepaalde regels gebonden vorm van worstelen was, die behalve in zuiver sportieve situaties nogal eens gebruikt werd, wanneer een *fredløse* in de bergen een boer of iemand anders ontmoette, die eventueel beroofd zou kunnen worden. Door een praatje te maken en een partijtje *glíma* voor te stellen, kon hij zich zonder direct gevaar enigszins oriënteren over de krachtsverhoudingen. Eventuele bovennatuurlijke begaafdheden konden in zulke gevallen - aan beide zijden - te pas komen. Kári staat bekend als een verdienstelijk worstelaar.

De eeuwige strijd om de schoenen komt herhaaldelijk aan de orde. Men droeg namelijk leren schoenen, maar zonder afzonderlijk bevestigde en versterkte zolen. Dat het lopen in het ongebaande, steenachtige terrein een zekere handigheid en voorzichtigheid eiste om de reparaties enigszins binnen de perken te houden, ligt voor de hand. Vooral bij de dreifa, het jaarlijkse samendrijven van de schapen, een traditioneel hoogtepunt in het boerenleven, was 'lichtvoetigheid' een grote deugd, waarin Kári blijkt uit te munten. Zelfs in die mate, dat het personeel van de boerderij schijnt te betwijfelen, of zijn bekwaamheden in dit opzicht niet enigszins in de bovennatuurlijke sfeer reiken.

De boerenknechts en meiden blijken goed op de hoogte te zijn van de oude IJslandse saga's, iets wat vermoedelijk niet eens zo onwaarschijnlijk is als men zou denken. Het niveau van geletterdheid was op IJsland inderdaad van oudsher uitzonderlijk hoog. De saga's werden - en worden vermoedelijk - op IJsland aangemerkt als een soort half gewijde literatuur en in brede kring verteld en ook gelezen.

Een plan van Sigurjónsson om een stuk te schrijven, gebaseerd op de Njáls saga, stuitte er op af dat het niet gepast werd gevonden de saga tot onderwerp van een werk van fictie te maken. Leikfélag Reykjavíkur (Reykjavikse toneelvereniging) weigerde al bij voorbaat een dergelijke bewerking op het

programma te nemen. Eén van de vrienden van de schrijver, expert op het gebied van de oude literatuur, waarschuwde hem ervoor dat de saga's, behalve alleen de *Sturlunga saga*, in hun oorspronkelijke vorm zo gewaardeerd werden dat een moderne herdichting als heiligschennis zou worden gevoeld.

Halla zelf zegt in het gesprek, dat zij er als kind van droomde, met Gretti Ásmundsson uit de *Grettis saga* in zijn ballingschap te zijn. Gretti is een historische figuur, die leefde van 996 tot 1031, maar in de zeer populaire saga zijn op ruime schaal fantastische elementen opgenomen. In andere landen zou een dergelijke jeugdfantasie van een meisje, wier voorland was arme dienstbode op een boerderij te worden, allicht ongeloofwaardig voorkomen. Wanneer men de rol van de sagawereld in de IJslandse cultuur in aanmerking neemt, hoeft het dat niet te zijn. Zou een achttiende eeuws b.v. Spaans meisje, ook met een beperkte opleiding, er niet van kunnen dromen, heilige te worden?

Kári wordt verraden

Het gesprek wordt afgebroken door de komst van Bjørn, de eigenaar van een naburige boerderij, tevens hreppstjóri, sognefoged. Hij komt Halla waarschuwen dat Kári een uit de gevangenis ontsnapte dief is en dreigt hem te vervolgen, tenzij hij vertrekt.

Bjørn en wijlen Halla's man waren broers. Hun vader had twee boerderijen, waarvan zij er na zijn dood ieder een erfden. De broer werd verliefd op de dienstbode Halla en trouwde met haar, ondanks de tegenstand van Bjørn. Als gevolg daarvan is er vijandschap tussen Halla en Bjørn blijven bestaan.

Halla weigert beslist aan Kári's schuld te geloven. Het gesprek loopt uit op felle verwijten van Halla's kant over wat er vroeger, toen zij nog dienstbode was, is voorgevallen en zij wijst Bjørn opgewonden de deur.

Als zij Kári van de beschuldiging op de hoogte brengt, ontkent hij aanvankelijk. In haar vreugde daarover vraagt Halla hem met haar te trouwen, maar hij weigert en geeft dan zijn schuld toe. Hij is na een diefstal, waarvoor overigens sterk verzachtende omstandigheden bestonden (in bittere nood is hij ertoe gekomen een schaap van een rijke en harteloze priester te stelen), tot tien jaar gevangenisstraf veroordeeld, is ontsnapt en heeft een jaar in de wildernis geleefd, totdat hij onder een aangenomen naam bij Halla in dienst is gekomen. Zijn ware naam is Eyvindur, Ejvind.

Volgens de IJslandse versie heeft hij ook afgezien daarvan regelmatig gestolen, hetgeen hij toeschrijft aan aangeboren aanleg, die in de familie zou kunnen zitten. De Deense tekst vermeldt alleen de moreel niet onverdedigbare diefstal van het schaap. De kleptomanie en de verdere diefstallen blijven hier beperkt tot geruchten en onbewezen beschuldigingen.

Hoewel zij eerst had gezegd, dat zij niet had geweten hoe zij het had kunnen dragen, als Kári schuldig ware gebleken, blijft Halla ondanks zijn bekentenis bij haar liefde. Voor haar blijft hij Kári. Ook van zijn kant verklaart Kári dat hij haar in stilte reeds lang heeft lief gehad. Over huwelijk wordt niet meer gesproken, evenmin over eventuele voorbereidingen voor een vlucht.

De dreifa

In het tweede bedrijf worden de gedachten verplaatst naar het hoogtepunt van het IJslandse leven, de *dreifa*, het samendrijven in september van de schapen, die de hele zomer vrij in de bergen hebben gegraasd, het sorteren daarvan aan de hand van de oormerken en het verdelen over de eigenaars. Hoe groot de kudde aan het eind van het seizoen geworden is, is natuurlijk altijd een spannende vraag.

Weliswaar komt het samendrijven in de omheiningen met alle krachttoeren en twisten niet op het toneel, maar in een fraai IJslands herfstlandschap wordt de verzamelde vrolijke menigte aan het publiek getoond, waardoor men een levendig beeld krijgt van IJslandse toestanden.

In de beschrijving van de *dreifa* zijn in de Deense tekst nogal wat passages geschrapt, die erop wijzen dat het bij zo'n *dreifa* een behoorlijk dronken boel was, iets wat mij uit algemeen menselijke overwegingen niet onwaarschijnlijk voorkomt, maar wat Sigurjónsson voor het Deense publiek misschien niet al te veel wilde accentueren. Bij de IJslands-Deense auteurs is het streven om IJsland in een gunstig licht te stellen op de achtergrond nimmer geheel afwezig.

Niettemin krijgt men ook in het Deens een interessant, zij het misschien wat geïdealiseerd, beeld van wat er aan zulk samendrijven vast zit: ontbrekende of zoekgeraakte oormerken, meningsverschillen over de eigendom van de in het voorjaar geboren lammeren, verwickelingen tussen eigenaars, etc. Er ontbreken natuurlijk altijd vrij veel schapen, hetzij door

diefstal, waarbij direct aan de *útilegumennir* gedacht wordt, hetzij door andere oorzaken, met name de vossen.

Halla trakteert de boeren vrijgevig op levensmiddelen (haai, die blijkbaar een lekkernij is) en vooral op sterke drank. Men krijgt de indruk, dat zij een centrale rol speelt (wellicht gaat het voornamelijk om haar schapen) en dat de sfeer sterk door de drank wordt bepaald, hoewel de gesprekken, zo ver mijn IJslands strekt, keurig blijven.

Eén van de boeren meent dat de diefstallen niet aan de vogelvrijen te verwijten zijn, maar aan de overheid, die reeds betrekkelijk geringe delicten zó zwaar straft dat de daders in ballingschap gedreven worden en dan wel genoodzaakt zijn schapen te stelen.

Kári wordt gearresteerd

Kári en Halla hebben de laatste maanden, sedert het bezoek van Bjørn, als man en vrouw op de boerderij geleefd, ondanks het gevaar dat Kári elk ogenblik gegrepen kan worden. Wel heeft hij een vlucht voorbereid, blijkbaar zonder overleg met Halla te plegen. Hij is van plan bij deze gelegenheid de wijk te nemen.

Hij vindt een mogelijkheid om van Halla afscheid te nemen, hetgeen leidt tot een romantische liefdesscène. Halla vraagt begrijpelijkerwijze nadere bijzonderheden over zijn plannen.

Het ligt voor de hand, dat Kári ten behoeve van het IJslandse publiek meer gespecificeerde inlichtingen geeft in de IJslandse dan in de Deense tekst.

Hij denkt zich te vestigen in een grot op Hveravellir, waar hij ook een jaar verblijf heeft gehouden voordat hij op de boerderij van Halla werd aangesteld.⁴ De auteur heeft er duidelijk rekening mee gehouden, dat op IJsland vele toehoorders niet alleen plaatselijke bekendheid konden hebben, maar allicht ook dierbare sportieve herinneringen aan het toneel van de gebeurtenissen. Wie een overlevensstocht in de IJslandse bergen wenst te maken, vindt op blz. 43 - 44 van de IJslandse versie behoorlijk wat aanwijzingen.

Hoewel Halla in de krachtigste bewoordingen haar liefde voor hem heeft uitgesproken, laat Kári haar beloven, dat zij niet met Bjørn zal trouwen en dreigt hen in dat geval beiden te vermoorden. In de IJslandse tekst beroept hij

---

⁴Verg. Magoun, blz. 290 en de kaart op blz. 275.

er zich uitvoerig op, dat hij door zijn telepathische vermogens hun desnoods van de andere kant van IJsland af in het oog zal houden, een bijzonderheid, die in het Deens is vervallen. Halla geeft echter te kennen, dat zij van plan is hem in de verbanning te volgen.

Björn doet Halla een aanzoek, niet zo zeer uit liefde, als wel om het familiebezit weer bijeen te brengen. Halla gaat op zijn voorstel in op voorwaarde, dat hij Kári alsnog gelegenheid laat om de wijk te nemen. Björn aanvaardt deze voorwaarde, maar als Kári komt en zich begrijpelijkerwijze verontwaardigd toont, houdt Halla haar trouwbelofte niet vol. Björn haalt de *sýslumaður*, *sysseľmand*, erbij en vraagt, onder overlegging van de inmiddels ontvangen steekbrief, Kári in hechtenis te nemen. Halla slaagt er echter in Kári tegen borgtocht voor enkele dagen mee te mogen nemen. Kári en Halla besluiten die nacht samen te vluchten.

In ballingschap

Het derde bedrijf geeft een blik in het grootse IJslandse berglandschap in de zomer met een fantastische lavaformatie, een smalle kloof, een klaterende bergbeek en de hut, waarin de vluchtelingen hun toevlucht hebben gezocht. De toneelaanwijzingen geven een werkelijk bestaand punt weer, dat de auteur op zijn reis door het binnenland ook heeft bezocht en gekozen heeft in overeenstemming met historische gegevens (de IJslandse tekst geeft nauwkeurige lokalisatie).⁵

Het is nu zeven jaar na de vlucht en de vluchtelingen hebben een kind gekregen, Tóta, dat inmiddels ruim drie jaar is. Arnes, die intussen ook door de justitie vervolgd wordt, heeft zich bij hun gevoegd. Een gelukkig gezinsleven heeft zich naar het schijnt ontplooid.

---

⁵Magoun, blz. 272: "Sigurjónsson went to great pains to assure verisimilitude in the topography and geography of Fjalla-Eyvindur. This he achieved by the by hard but one sure way, namely by visiting those localities mentioned in Eyv. s. (d.w.z. het bronverhaal) which he planned to use in his play." Een gemotiveerde lokalisatie van het derde bedrijf op Arnarfellsmúli vindt men op blz. 291. Verg. de daar op blz. 275 afgedrukte kaart.

Als de gesprekken zich ontwikkelen blijkt het leven in de wildernis niet zo aantrekkelijk als men zou denken. Vervolging dreigt voortdurend. Weliswaar heeft geen stelselmatige opsporing plaats, maar de vogelvrijheid houdt in dat ieder, die er kans toe ziet, de vogelvrijen mag doden of beroven en er zijn altijd mensen die daarvan gebruik willen maken.

De vogelvrijen zijn trouwens van hun kant ook wel genoodzaakt, gedeeltelijk door diefstal in hun behoeften te voorzien, zij het dat Kári een broer blijkt te hebben, die een boerderij heeft en waar hij wel het een en ander kan krijgen.

De onderlinge verhoudingen zijn ook niet zoals ze op het eerste gezicht lijken. Kári is na zeven jaar geen ideale echtgenoot meer voor Halla, iets waar Halla zich overigens vrij gemakkelijk over heen zet. Zij begrijpt wel, dat Arnes gevoelens voor haar koestert, die boven samenwoning uitgaan, maar zij gaat daar niet op in.

Kári heeft geen begrip van de verzwegen spanning. Hij heeft het best naar zijn zin, zolang er goed eten op tafel komt en alles naar omstandigheden goed gaat. "Við erum frjáls, höfum nóg að bíta og brenna - og sólskin, vatn og húsnæði." "Vi er frie Mennesker, vi har nok at spise, Sol og Vand og Husly." Hij heeft wel gemerkt, dat Arnes niet even goed gemutst is en bewerkt dat er eens een ernstig gesprek zal plaats vinden tussen Arnes en Halla: "hún er mér vitrari."; "hun er klogere end jeg."

Het gesprek omvat een groot deel van dit bedrijf. Arnes erkent, dat hij Kári dood gewent heeft, maar diens goed vertrouwen maakte dat hij het niet over zijn hart kon verkrijgen hem te vermoorden. Hij probeert, overigens vergeefs, Halla van de meer 'burgerlijke' Kári los te maken, zeggende, dat Halla en hij beter bij elkaar zouden passen. "Það er meiri auðn í okkar sál."; "der var mere Ørken i vore Sjæle."

Hoewel wel duidelijk is, dat Halla in het huwelijk met Kári niet heeft gevonden wat zij zich had voorgesteld, gaat zij niet op Arnes' toenadering in. Zij is bereid zich in een sleurhuwelijk te schikken. Daar kan zij aan wennen, zoals zij aan het geluid van de waterval is gewend. "Ég get lifað, þó honum þyki ekki alltaf eins vænt um mig. - En hætti ég að elska hann, þá dey ég."; "Jeg kan blive ved med at leve, selv om han ikke altid holder lige meget af mig - men naar jeg ikke elsker ham længere, saa dør jeg."

Zij raadt hem aan een vrouw te roven - in de *útleigð* een niet ongebruikelijke manier om in sexuele behoeften te voorzien -, maar dat wil hij niet. Arne begint dan Kári te kritiseren, hetgeen tot een emotionele scène leidt. Het blijkt

daarbij, dat Halla een eerste kind, dat zij van Kári had gekregen, heeft gedood door het in de winter buiten in de sneeuw te leggen. Zij heeft zich dat erg aangetrokken.

De overval en de sneeuwstorm

Plotseling naderen vervolgers onder aanvoering van Bjørn. Halla roept uit: "Ik vlucht niet weg bij Tóta!". Kári wijst op de onmogelijkheid om tegenstand te bieden en zegt, dat ze wat het kind betreft, zich op menselijke genade moeten verlaten.

Halla aarzelt, maar als Bjørn met zijn mannen aanstormt onder de kreet: "Pak de vossen!", grijpt zij het kind, uitroepende: "Het jong krijgen zij niet", en verdwijnt er tot ontzetting van Kári mee in de kloof op de achtergrond. Als zij terugkomt, hoort men het schreeuwen van het kind uit de kloof, maar dit verstomt spoedig.

Ook het vierde bedrijf brengt de keerzijde van het leven in de wildernis in beeld. De vluchtelingen hebben na de dood van Tóta het hol in Arnarfellsmuli verlaten en zich, negen jaar later, iets zuidelijker gevestigd bij de Eyvindarkofaver.

Het is winter. Al zeven dagen woedt er een sneeuwstorm. Hun voedsel is op. Kári en Halla gaan elkaar verwijten maken, maar verzoenen zich. Kári wil ondanks de sneeuwstorm naar buiten om te proberen voedsel te krijgen.

Halla wijst op de onmogelijkheid van Kári's voornemen. Er ontspint zich een discussie over de schuldvraag: "Hvort okkur var þjófur? - var það ég?"; "Hvem var det, som stjal? - Var det mig?". Als Kári aanstalten maakt om weg te gaan, probeert Halla hem te weerhouden door haar eenzaamheidsgevoelens en angsten, als hij haar verlaat, uit te spreken.

Mín of meer onverwacht laat Kári zich daardoor van zijn voornemen afbrengen, maar nu heeft de wanhoop Halla overmeesterd. De herinnering aan het kind, dat zij heeft omgebracht, laat zich niet verdringen. Hun conflict ontwikkelt zich tot een theologisch debat: Kári houdt aan zijn godsgeloof vast en leest de instellingswoorden en de tekst van het Onze Vader, Halla loochent

God, ziet in Kári's godsgeloof een inbreuk op de exclusiviteit van zijn liefde voor haar en wil sterven.

Kári probeert haar tot andere gedachten te brengen, maar zij gaat niet op zijn woorden in. Op een gegeven ogenblik beëindigt zij het gesprek en zegt: "Ik heb het koud. Wil je wat brandhout op het vuur halen?" Zij verlost Kári er daardoor toe om de hut even te verlaten. Als hij dat doet, maakt zij van de gelegenheid gebruik om naar buiten te lopen. Kári vliegt haar achterna, maar tevergeefs. De sneeuw dwarrelt in de verlaten hut en men moet aannemen dat beiden omkomen.

De Deense versie

Behoudens betrekkelijk geringe verschillen, die hierboven voorzover nodig aan de orde zijn gekomen, vormen de zo even weergegeven gebeurtenissen de inhoud zowel van de IJslandse als van de Deense versie van het stuk. In beide teksten eindigt de handeling ermee, dat Halla de sneeuwstorm inloopt, een zekere dood tegemoet, en dat Kári omkomt in een vergeefse poging haar te redden.

De Deense tekst voegt weinig aan het verloop toe: de verschillen bestaan bijna uitsluitend in passages en bijzonderheden, die in de IJslandse lezing voorkomen maar in de Deense ontbreken.

Deze laatste verdeelt het verloop der gebeurtenissen over vier bedrijven, die gedeeltelijk als een soort tableaux vivants, verlucht met dialogen, de toeschouwers een blik geven op IJslandse toetanden, gedeeltelijk enige ontroerende of schokkende beelden uit het IJslandse boeren- en roversleven ten tonele brengen.

Het eerste bedrijf biedt een uitvoerige en illustratieve conversatie in een IJslandse boerenhuiskamer, gevolgd door een heftige botsing tussen Halla en haar zwager Bjørn. Het tweede bedrijf houdt het gehoor geruime tijd bezig met gezellige kout tijdens de dreifa, waarna Kári en Halla er op het randje af in slagen (niet zonder profijt te hebben van een pure toevalligheid: gebrek aan

gelegenheid om Kári in hechtenis te nemen)⁶ aan arrestatie van eerstgenoemde te ontkomen.

Het derde bedrijf toont het gezinsleven in de wildernis, waarna Halla en Arnes in een langdurig gesprek de moeilijkheden van de driehoekssituatie uitpraten. Het bedrijf eindigt met de tragische situatie van de overval, die Halla ertoe brengt haar dochtertje in de waterval te verdrinken.

In het vierde bedrijf *gebeurt* eigenlijk niets. De beide hoofdpersonen zitten in de hut, terwijl buiten de storm loeit, en praten over Gods voorzienigheid, hun onderlinge verhouding en de geoorloofdheid van zelfmoord. Ten slotte pleegt Halla zelfmoord en Kári komt, naar men moet aannemen, om bij de reddingspoging.

Uitgaande van deze tekst kan men zich afvragen of het een gelukkige gedachte was het vierde bedrijf achter het derde te voegen. Dit laatste toch is in feite een geheel op zichzelf staande episode, die met het verdere verloop van de gebeurtenissen nauwelijks iets uitstaande heeft.

Daardoor eindigt het stuk tot op zekere hoogte in een anticlimax. Het derde bedrijf immers loopt uit op een groot, als het goed overkomt onvergetelijk dramatisch conflict: een moeder, die in uiterste wanhoop haar kind in het water werpt.

Daartegenover is de inhoud van het vierde bedrijf: twee mensen vinden in een sneeuwstorm in het verlaten IJslandse bergland de hongerdood, hoe triest ook, in wezen een incident. Zulke dingen gebeuren nu eenmaal.

De Deense versie van het stuk vertoont op deze wijze vele kenmerken van het melodrama. Weliswaar is het muzikale element slechts weinig uitgebreider dan in de IJslandse versie en soms wat gekunsteld aangebracht. Alleen de Deense tekst bevat in een bijlage de melodieën van de voorkomende liedjes, die trouwens, voorzover door Halla gezongen, nogal amoureuus voorkomen voor een vrouw van zeven en veertig, sinds zeven jaar getrouwd en duidelijk teleurgesteld in haar huwelijk.

Ook schokkende gebeurtenissen komen niet veel méér voor - één dode op het toneel en twee gevechten in plaats van één. Belangrijk is echter, dat het uiteindelijk het verhaal blijft van een trouwe liefde, niet meer en niet minder,

---

⁶De *syssemand* kan niet direct twee man missen om Kári mee te nemen, in de IJslandse tekst is bovendien de moeder van de *syssemand* ziek, zodat hij Kári niet mee naar huis kan nemen.

---

verpakt in een interessante en aanschouwelijke schildering van de exotische toestanden op het oude IJsland.

De IJslandse versie

Een geheel ander stuk vinden we in de IJslandse versie, hoewel wat er *gebeurt* in feite hetzelfde is.

Het verschil komt eerst expliciet tot uiting vlak voor het doek voor de laatste maal valt.

Kári probeert daar Halla in haar wanhoop te troosten. Halla zwijgt, totdat zij naar de Deense tekst de beslissende woorden zegt: "Ik heb het koud. Wil je wat brandstof halen?" en daarmee hun beider lot bezegelt.

Daarvóór heeft zij echter in de IJslandse versie gezegd:

Ef ég hefði aðeins varðveitt trúna á ástina hjá sjálfri mér. - En ég elska þig ekki lengur - og ég hef ef til vill aldrei elskað þig. Á barnsárunum lifði ég meira í draumórum en í veruleikanum. Ég flýði með þig til fjallanna - ég trúði því sjálf, að ég gerði það vegna þess, ég elskaði þig, en það hefur ef til vill einungis verið löngun eftir stóru, fáránlegu ævintýri.

(Als ik maar het geloof aan mijn eigen liefde had kunnen behouden. - Maar ik houd niet meer van je en ik heb misschien nooit van je gehouden. In mijn jeugd leefde ik meer in dromerijen dan in de werkelijkheid. Ik vluchtte met je naar de bergen - ik geloofde het zelf, dat ik het deed omdat ik van je hield, maar misschien was het alleen het verlangen naar een groot, waanzinnig avontuur.)

Van Kári's weerwoord neemt zij verder geen notitie en het einde voltrekt zich.

Hiermede krijgt het gehele stuk uiteraard een geheel ander karakter. De liefdesgeschiedenis, waarin de toeschouwer de gehele avond meer of minder vast - dat hangt van spel en regie af - heeft geloofd, blijkt een droombeeld te zijn geweest. Halla onderkent haar gehele leven van ellende en opoffering uiteindelijk als een illusie en de toeschouwer kan zich, als hij goed heeft opgelet, haar naïeve meisjesdromen over de Grettis saga herinneren.

Hij heeft zich misschien verwonderd, dat een vrouw, wier beide huwelijken sleurhuwelijken schijnen te zijn geweest, zo vlot een man in een in beginsel twintigjarige ballingschap in de bergen volgt. Als hij heel goed geluisterd heeft, herinnert hij zich, dat Halla, toen Kári in het liefdesgesprek in

het tweede bedrijf zei: "Je weet niet, hoe ik gewent heb dat ik een eerlijk man was." antwoordde: "Mér þætti ekki vænna um þig fyrir það - ef til vill þætti mér ekki eins vænt um þig." (Ik zou daarom niet meer van je houden - misschien hield ik niet eens van je. [Cursief, JM])⁷

Deze ineensstorting van een lang in stand gehouden ideaal maakt het stuk tot een treurspel van een geheel ander kaliber dan de op zichzelf interessante, maar ten slotte tamelijk melodramatische schetsen uit het IJslandse roversleven, die aan het Deense publiek worden vertoond. Weliswaar eindigt het drama ook daar met Halla's zelfmoord, maar deze wordt gemotiveerd met de hongersituatie, niet, zoals in het IJslandse stuk, met de fundamentele valsheid van haar levensdroom.

De auteur

Jóhann Sigurjónsson werd in 1880 geboren als jongste zoon van de grootste boer in het noordelijk kustgebied van IJsland. In 1895-96 bracht hij een jaar door bij zijn oudste zuster en haar man, die dominee in Sauðarkrókur was, om Latijn te leren. Van 1896 tot 1899 volgde hij de Latijnse school in Reykjavík.

Het lag in de bedoeling, dat hij dierenarts zou worden in Akureyri, de tweede stad van IJsland en de dichtstbijzijnde stad bij Laxamýri. Alleen in Reykjavík, ruim 400 km. daarvandaan, was diergeneeskundige hulp te krijgen. Vermoedelijk leefde deze wens in de eerste plaats bij Jóhanns vader.

Hij werd op de Latijnse school te Reykjavík, wellicht eerder, gegrepen door de golf van letterkundig enthousiasme, die na 1870 de jonge generatie in Scandinavië overspoelde. Hij was een geestdriftig bewonderaar van Georg Brandes. Hij schreef een lofdicht bij diens zestigste verjaardag in 1902.

Hij deed het afsluitend examen na de vierde klas en ging naar Denemarken om voor veearts te studeren. Hij volgde de opleiding gedurende drie jaar, maar gaf deze in 1902 op om zich geheel aan de literatuur te wijden.

Hij maakte deel uit van een groepje van vier IJslandse schrijvers in Kopenhagen, die zich in afwijking van het verleden ten doel stelden een ruimere publiciteit te zoeken door hun werken alleen of mede in het Deens uit

---

⁷In de Deense versie zegt zij: "Jeg vilde ikke holde mere af dig for det. Maaske ikke så meget." (Ik zou daarom niet méér van je houden. *Misschien niet zo veel.* [Cursief, JM]).

te geven. Dat IJsland met toenmaals 80000 inwoners geen ruimte bood voor beroepsmatige literatuurbeoefening en Reykjavik met 7000 inwoners niet voor regelmatige toneelvoorstellingen, ligt voor de hand.

Beroepstoneel bestond in de negentiende eeuw op IJsland nog niet. Wel waren er amateurgezelschappen, die voornamelijk voortkwamen uit de geheelonthoudersbeweging. De eerste toneelvereniging zou in 1895 zijn opgericht in Sauðarkrúkur, maar zoals wij zagen werd er op de boerderijen in de zeer uitgebreide huiselijke kring toneel gespeeld en er is alle reden om zich deze vorm van theatrale activiteit niet al te primitief voor te stellen.

Leikfélag Reykjavíkur (Reykjavikse toneelvereniging) werd opgericht in 1897, Þjóðleikhús (Het nationale theater) in 1950. Reykjavik was toenmaals de enige plaats die wat publiek en technische mogelijkheden betreft boven de behoeften van amateurtoneel uitging, uiteraard niet op een schaal, die het auteurs mogelijk kon maken van de pen te leven.

Niettemin lokte de houding van de zgn. Deens-IJslandse schrijvers op IJsland scherpe kritiek uit. Men zag er niet minder dan een vorm van landverraad in. In 1916 werden zij aangevallen door een Deense docent in Reykjavik, Holger Wiehe, in een discussie in het Deense tijdschrift *Tilskueren*.

De vrees, dat zij op den duur in de Deense en in ruimere zin Europese maatschappij voor het specifiek IJslandse verloren zouden gaan, werd trouwens zowel voor Jóhann Sigurjónsson⁸ als voor twee van de drie andere leden, Jónas Guðlaugsson en Guðmundur Kamban, bewaarheid. Alleen Gunnar Gunnarsson keerde, na met succes veertig romans te hebben gepubliceerd, op vijftigjarige leeftijd naar IJsland terug, waarna hij zich blijkbaar kon permitteren verder in het IJslands te schrijven. Sigurjónsson leidde met zijn gezellen een bohémien-bestaan. Aanvankelijk leed hij, doordat zijn vader zijn toelage introk, bittere armoede. Hij zou soms genoodzaakt zijn geweest, langs de waterkant brood op te rapen, dat de eenden hadden laten liggen, om op te eten.

De in zulke groepen van vurige jongelui onvermijdelijke ruzies bleven niet uit. Hij zou zelfs een keer met zijn vriend Guðmundur Kamban op de vuist zijn gegaan over een plagiaatkwestie, een geschil waarin de goeroe van de club Georg Brandes een wijze beslissing had genomen.

---

⁸Toldberg, blz. 25, zegt dat "mod slutningen af sit liv virkede han mere som dansker eller europæer end som islænding."

In 1904 wendde hij zich in wanhoop tot Bjørnstjerne Bjørnson, onder de verzekering dat deze was "det største Menneske jeg kender". Bjørnson introduceerde hem bij Peter Nansen, de literaire directeur van Gyldendals uitgeverij, hetgeen ertoe leidde dat zijn drama *Dr. Rung* ter uitgave werd aangenomen.

In het volgende jaar knoopte hij een relatie aan met de acht jaar oudere Deense Ingeborg Blom, die getrouwd was met een scheepskapitein. Nadat de kapitein was overleden, werd de relatie in 1912 omgezet in een huwelijk. Het vermogen, dat Ingeborg meebracht, was voldoende om een huis in Charlottenlund te kopen, waar de bentgenoten gedurende enige jaren een meer dan ruime gastvrijheid genoten. Doordat zijn stukken, vooral *Bjærg-Ejvind og hans hustru*, succes hadden, kon hij enige jaren ruim leven.

Toen de gunst van het schouwburgpubliek verminderde, verviel hij echter opnieuw tot armoede. In 1919 stierf hij aan hartbezwaren, vermoedelijk mede als gevolg van de Spaanse griep.

Primaire literatuur⁹

- Sigurjónsson, Johann. 'Le proscrit et sa femme', *La revue scandinave*, 1910-11, blz. 650-652.
- Sigurjónsson, Jóhann. *Bjærg-Ejvind og hans hustru. Skuespil i fire optrin*. Derde uitgave. Kopenhagen en Kristiania, 1927.
- Sigurjónsson, Jóhann. *Fjalla-Eyvindur. Leikrit í fjórum þáttum*. Reykjavík 1950.

Secundaire literatuur

- Bolckmans, A. *Scandinavische letterkunde*. Utrecht / Antwerpen. 1984.
- Einarsson, Stefán. *A History of Icelandic Literature*. New York. 1957.
- Jónsson, Erlendur. *Íslensk bókmenntasaga 1550 - 1950*. Reykjavík. 1977.
- Kvam, Kela, e.a. (red.). *Dansk Teaterhistorie*, Bd. 2. Kopenhagen. 1992.
- Magoun Jr., Francis P. 'Jóhann Sigurjónsson's Fjalla-Eyvindur: Source, Chronology, and Geography'. In: *Publications of the Modern Language Association of America*, Menasha, Wisconsin, 1946, blz. 268-292.
- McCririck, Mary. *The Icelanders and their Ísland*. Bangor (Gwyned), 1976.
- Møller, Arne. 'Det nye Islands drama og dramatikere'. In: *Samtiden*, Kristiania, 1912, blz. 241-255.
- Stangerup, Hakon en Billeskov Jansen, F.J. *Dansk Litteratur Historie*. Bd. 4. Kopenhagen, 1977.
- Toldberg, Helge. *Jóhann Sigurjónsson*. Kopenhagen, 1965.

---

⁹In afwijking van het IJslandse gebruik, dat ook in de registers van sommige literatuurhistorische werken gevolgd wordt, zijn de IJslandse namen gealfabetiseerd op de vadersnaam, alsof het een Europese achternaam betrof. Dus Sigurjónsson op S in plaats van (zoals b.v. in het register van Einarsson, *A History of Icelandic literature*. en in de regel in IJslandse uitgaven) op J van Jóhann.